

Suppné Tarnay Györgyi: Tehetséggondozás a könyvtárosképzésben*

Egy tanárnak legnagyobb öröme, ha tehetséges, sikeres tanítványairól szólhat. Hosszú pályafutásom után gazdag tapasztalatokról tudnék beszámolni e témában, mégis az utolsó két évtizedre koncentrálok, amelyet a Kossuth Lajos Tudományegyetem/Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros képzésében töltöttem - annál is inkább, amiért huszadik éve indult itt e szakmai képzés, amelyet talán az innen kikerült tehetséges hallgatók minősítenek leginkább. Így a képzés általános lehetőségei és problémái bemutatásakor elsősorban debreceni példákkal élek.

Az ötéves, kétszakos egyetemi képzés - amely kifutóban van - képezheti elsősorban témánk tárgyát, hiszen itt volt nagyobb lehetőség a képzésben és azon túl is a tehetséggondozásra, de természetesen szólok a most először záruló BSc képzés lehetőségeiről és tapasztalatairól is. Szakterületünk speciális problémája, hogy a szakot választó hallgatóknak nincsenek ilyen irányú előtanulmányaik, a közoktatás tanterveiben szereplő könyv- és könyvtárhasználati ismeretek közvetítése többnyire részben, vagy egészében elmarad, készségszintre fejlesztéséről pedig egyáltalán nem beszélhetünk. 15 év óta az első évfolyamokon végzett tudásszintméréseim azt mutatják, hogy szinte teljesen tájékozatlanok a hallgatók választott szakterületükről: jórészt könyvtári tagságuk alapján szerzett tapasztalataik (olvasószolgálat-kölcsönzés) révén alkotnak képet a könyvtáros szakmáról. A főbb motívumok a pályaválasztásban a korábbi években az olvasás-, az emberek szeretete, könyvtáros a családban, könyvtáros példakép volt, újabban az informatika, a "könnyű" pálya, a szülői elvárás, a diplomaszerezés. Így könyvtár- és könyvtárosképük nem hiteles. Ebből következik, hogy a pályára való felkészítést a szakmánk iránti érdeklődéskeltéstől, az alapismeretek pótlásától kell kezdeni, s nélkülözhetetlen a szakmai ismeretek nyújtásakor a folyamatos pozitív motiváció. Mindez más szakokhoz képest nehezebbé teszi a közös munkát a hallgatókkal, egyben a tehetségek felismerését és gondozását is. Meggyőződésem, hogy sikereink elérésében nagy szerepe van annak, hogy a debreceni képzésben kezdettől résztvevő oktatók (jelenleg már csak óraadóként) Kovács Máté-tanítványok, ösztönösen és tudatosan is mintakövetők a szakmai munka igényességében, a hallgatókkal leendő kollégaként való foglalkozásban, a tehetségek segítésében, irányításában.

Az ötéves egyetemi képzés a tantervi programokon belül lehetőséget adott a tananyag aktuális, valós példákkal való kiegészítésére, helyzetgyakorlatokra, esetelemzésre, szakmai problémák megoldási alternatíváinak felvázolására, a hallgatókkal való közös gondolkodásra. Rendszeresen sor kerülhetett a könyvtári gyakorlathoz közel kerülni feladatok önálló megoldásával, például gyűjtőköri szabályzatok elemzése, olvasói igénykutatás, szolgáltatások iránti elégedettség vizsgálat, megfigyelés a felhasználói magatartás területén, könyvtárosi pályakép, illetve interjúk készítése különböző felhasználói csoportok olvasáskultúrájáról, szakirodalmi szemlék összeállítása különféle témákból, biblioterápiai foglalkozások.

Ezeken túl a tantervi programokhoz kapcsolódóan rendszeresen szervezhettünk intézménylátogatásokat különböző típusú könyvtárakba (például OSZK, MTA Könyvtára, Országgyűlési Könyvtár, FSZEK, Békéscsaba és Kecskemét megyei könyvtárai, muzeális gyűjtemények), nyomdákba (például Alföldi, Kner) vagy a KELLO-hoz. Hallgatókkal együtt látogattuk (alkalmanként két-három fő) például az MKE vándorgyűléseit, a különböző szekciók által szervezett konferenciáit, a Holland-Magyar Szimpóziumokat, a Budapesti Könyvvásárt. Itt találkozhattak személyesen is könyvtárosokkal, a szakma kiemelkedő személyiségeivel is - ezekről az alkalmakról, tapasztalataikról a résztvevő hallgatók beszámoltak társaiknak. Mindezek a lehetőségek közelebb hozták a hallgatókhoz a szakmát, érdeklődést keltettek a különböző szakterületek iránt; kiderült, mely munkaterületekhez

vonzódnak; kik azok, akik lehetőség szerint könyvtári munkát is vállalnak a képzés ideje alatt (egyetemi, megyei, városi, kollégiumi könyvtárakban), illetve az előírtakon túlmutatóan is elmélyednek egy-egy témában.

A kutatómunkára kedvet kapott és alkalmas hallgatók éveken át járhattak Kutatásmetodikai speciálkollégiumra, ami nagy segítséget adott a munkavégzéshez. A tanszék oktatói szakmai tanácsaikkal, iránymutatással folyamatosan segítették, segítik a hallgatók munkáját, akik kutatási eredményeikről az évente szervezett egyetemi Tudományos Diákköri Konferenciákon számolnak be. Munkájuk színvonalára jellemző, hogy szinte minden résztvevő továbbjutott a kétévenként rendezett Országos Tudományos Diákköri Konferenciákra (OTDK), ahol jó helyezéseket értek el. A díjakon túl munkájuk egy-egy részletéből publikációk is születtek, illetve meghívást kaptak könyvtáraktól előadás tartására. Az OTDK rendezvényein betekintést nyerhetünk más képzőintézmények tehetséggondozó munkájába, jó alkalmat nyújtva oktatói és hallgatói tapasztalatok cseréjére is.

A könyvtárossághoz leginkább közel került hallgatókból szervezetem 1993-ban a Kovács Máté Kör, amely a '90-es évek végéig működött. A cél Kovács Máté szellemiségét követve és a tantervi követelményeken túlmutatva a könyvtáros szakmában való elmélyülés; megmutatni a sokszínűség lehetőségeit más szakterületekhez való kapcsolódással, valamint a közös gondolkodás és cselekvés programjainak megteremtése, szakmai közösségformálás. Az első időkben csak könyvtár szakos hallgatókkal dolgoztunk együtt, akik második szakjukkal színesítették munkánkat, majd tevékenységünk jó híre más (például földrajz, biológia, kémia, fizika, magyar, pedagógia, politológia, történelem) szakos hallgatókat is vonzott körünkbe. A Kör tagjaival heti rendszerességgel találkoztunk a kollégiumban, közösen választott témákat, kutatómetodikai problémákat beszélünk vagy vitattunk meg, hol hallgatói, hol tanári elővezetéssel. Nyaranta tíznapos olvasótáborokat szerveztünk Szarvason az egyetem gyakorlóiskolái tanulóinak számára; az erre való felkészülés, a tanulókkal való kapcsolattartás aktivizálta a hallgatókat, tág teret engedve a hallgatók önállóságának, kreativitásának a programok kidolgozásában és lebonyolításában. A Kör tagjai vállalkoztak a kollégium könyvtárának rendezésére és a könyvtárosi feladatok ellátására, és segítséget nyújtottak a város könyvtárai szakmai rendezvényei lebonyolításában. Egyik kiemelt sikeres feladatunk volt 1996-ban Kovács Máté születése 90. évfordulóján tartott országos emlékülés megszervezése, amelynek előadásai, programjai a Kovács Máté által indított KLTE Egyetemi Könyvtár évkönyvében, a Könyv és Könyvtár sorozat XVIII. önálló kötetében jelentek meg - benne a debreceni és más képzőhelyek hallgatóinak írásaival is.

A tehetséggondozás sikerének könyvelhetjük el, hogy legjobb hallgatóink sikerrel szerepelnek az egyetem doktori programjaiban - könyvtári program híján - informatikai, illetve matematikai doktori iskolákban. Közülük ketten ma már a debreceni tanszék főállású oktatói, további két volt hallgatónk óraadóként vesz részt a képzésben, néhányan főiskolai könyvtárosképzésben oktatnak.

A szakma iránt elkötelezett hallgatók bekapcsolódtak a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjába, és országos szakmai pályázatokon is sikerrel szerepeltek.

Összességében a sokszínű, színvonalas közös munka eredményei a szakmai díjak, publikációk (tanulmányok, cikkek, folyóirat repertóriumok, szakbibliográfiák, oktatási segédletek), előadások, gyakorlati tapasztalatok, szakmai kapcsolatok, a külföldi és hazai munkahelyek pozitív visszajelzései, vagy például az Év Ifjú Könyvtárosa cím elnyerése. Mindezeket túl munkánk fontos hozadéka a kollegiális, baráti tanár-hallgató kapcsolat, amely a végzés utáni években, évtizedekben is tovább él, akár szakmai probléma megoldásáról van szó, akár munkahelyi, családi eseményekről vagy csak névnap köszöntésről.

A kétszakos, ötéves egyetemi képzés lezárulásával úgy tűnik, ez a sikeres korszak is véget ért (reméljük, csupán átmenetileg). A felsőoktatás átszervezése az informatikus könyvtáros

szakképzés tekintetében az eddigi tapasztalatok szerint visszalépést jelent. A nehezen elért, jól működő kétszakos képzést felváltotta az egyszakos képzés. A több mint kétszeresére nőtt hallgatói létszámba bekerülnek alaplétszámú képzésben, önismeretben, gondolkodási készségben, munkakultúrában, felelősségtudatban, fegyelmezettségben jelentős hiányosságokkal küzdők is, akik nem vagy alig tudnak eleget tenni a követelményeknek. Többségük életcéljukban, pályaválasztásukban határozatlan, könyvtárakat kevéssé használó, a könyvtári munka iránt érdektelenek. Szándékuk szerint a hallgatóknak csak körülbelül húsz százaléka kíván könyvtárban elhelyezkedni. A közoktatás (és a tanárképzés) hiányosságai miatt ugyanolyan tájékozatlanok választott szakjuk tekintetében, mint elődeik, többségük az informatika hívószó alapján választotta a szakot (főképpen a fiúk), nem tudatosodott bennük, hogy ez informatikus könyvtáros szak.

A BSc három évébe sűrített tananyag nem, illetve kevéssé teszi lehetővé az ismeretek pótlását, a szükséges ismeretek átadását, a szakma iránti pozitív motiváció kialakítását. Egyes alapozó tárgyak - például olvasásszociológia, olvasáspszichológia, olvasáspedagógia - a három terület egy(!) félévben oktatható, illetve szakmai törzsanyagba tartozó tárgyak - például a könyvtárban szemináriumi foglalkozásai - nem csoportbontásban valósulnak meg. Mindez a hallgatói aktivitást erősen visszafogja. A BSc képzésben nincs lehetőség intézménylátogatásokra, a városon kívüli szakmai rendezvényeken való részvételre, ez szintén korlátozza a hallgatók szakmai közösségbe való integrálódását. A programban szereplő szakmai gyakorlatok nem pótolják e hiányosságokat.

A hallgatói érdeklődés a valós szakma iránt kevéssé mutatkozik meg, problémát jelent, hogy például a debreceni képzés esetében nem választhatnak szakirányt a hallgatók alapvető érdeklődésük szerint - mindössze egy, a weblap szerkesztői szakirány a kínálat, és nincs elég lehetőség a speciálkollégiumok között az egyes könyvtári szakterületek megismerésére sem. Döntő tényező az oktatók könyvtáros szakma iránti elkötelezettsége, könyvtárosi szakmai ismerete - a Debreceni Egyetem Könyvtárinformatika Tanszékén hét főfoglalkozású oktató közül csak három rendelkezik könyvtár szakkal is.

Mindez - sok más tényező mellett - a hallgatók általánosan alacsony (gyenge, közepes) teljesítményszintjéhez vezet: a BSc programban induló 39 hallgató közül államvizsgáig az első három év végén mindössze 13 jutott el. A 2008/2009. tanévben I. évfolyamot kezdett 39 hallgató közül az első szigorlattal 11 hallgató próbálkozott, változó sikerrel. Ilyen körülmények között tehetséggondozásról kevéssé beszélhetünk, bár a BSc-n tanuló hallgatók között is akadt sikerrel TDK-zó, OTDK-n szereplő, illetve a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjába bekapcsolódó. Átgondolandó, hogy a BSc képzés három éve elegendő időt és szakmai felkészítést ad-e a hallgatóknak a kutatáshoz, a TDK-munkában való eddigi tapasztalt színvonalú részvételre.

A debreceni tanszék 2008-ban kerekasztal-beszélgetést szervezett a képzőhelyek, a munkaadó könyvtárak, a Könyvtári Intézet és a művelődési tárca részvételével az új képzési modell gondjainak és lehetőségeinek megvitatására, ahol jól körvonalazódtak a piaci igények, amelyeket a képző intézményeknek fokozottabb mértékben kell figyelembe venni.**

Az új képzési rend eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy újra kell gondolni a képzés programját - fokozottabban szem előtt tartva a kialakítandó szakmai kompetenciákat, tantervi keretben biztosítani azok elérésének lehetőségeit. Fontos lenne, hogy az akkreditáció nagyobb figyelmet fordítson arra, hogy a képzés tantervei, tartalmi arányai a valós könyvtárszakmai feladatok ellátására, fejlesztésére készítsenek fel. A könyvtáraknak határozottabban kellene megfogalmazni igényeiket a képzés iránt, például mely feladatok ellátására mely kompetenciákat kell kialakítani, milyen szakirányokra van szükség, és a képzés szintjei milyen munkakörök ellátására képeznek.

A könyvtár - mint az információs társadalom alapintézménye - szakmai innovációjának feltétele, hogy intézményrendszerében jól képzett, nyitott, aktív, kreatív, a szakmájuk iránt elkötelezett szakemberek végezzék munkájukat. Ebben döntő szerepe van a könyvtár, a könyvtáros társadalmi szerepe elismerésének, megbecsülésének, a könyvtári szakmai szervezetek képzésre irányított nagyobb figyelmének, a könyvtárosképző intézményeknek és a velük együttműködő könyvtáros társadalomnak.

* Az MKE 41. vándorgyűlésén, Debrecenben elhangzott előadás szerkesztett változata.

** A konferencia állásfoglalása megjelent a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2008. 12. számában.